

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นการศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์ ที่วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคเกษตรของเกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกร ในการวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัวและระดับชุมชน และ เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในระดับครอบครัวและระดับชุมชน ด้วยการผสมผสานทุนทางสังคมและทุนจากภายนอก ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก (1) เอกสารรายงานทางการและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง (2) การจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย (3) การสังเกตการแบบมีส่วนร่วม และ (4) การใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ครอบครัวเกษตรกร 40 ครอบครัว โดยแบ่งกลุ่มเกษตรกรเป็น 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรกลุ่มก้าวหน้า ที่มีกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินที่หลากหลาย และเกษตรกรกลุ่มผลิตซ้ำ ซึ่งมีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สินไม่หลากหลาย ของหมู่บ้านป่าไผ่ ตำบลแม่โป่ง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษาพบว่า ปัญหาหนี้สินเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัวและชุมชน มีแนวโน้มของความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ แต่เนื่องจากเงื่อนไขที่เป็นศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ คือ ปัจจัยการผลิต ทรัพยากร กลุ่มองค์กรและกลุ่มอาชีพ ศักยภาพของแกนนำชุมชน และการหนุนเสริมจากภายนอก จึงทำให้ระบบเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนยังคงดำรงอยู่ได้ภายใต้ภาวะหนี้สินที่เพิ่มขึ้น

กระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ในการวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ และหาทางแก้ไขปัญหาหนี้สิน มีลักษณะของการวิเคราะห์แบบเชื่อมโยง แบบองค์รวมที่เกิดขึ้นในระดับครอบครัวชุมชน และระดับ โครงสร้าง ซึ่งก่อให้เกิดองค์ความรู้เฉพาะพื้นที่ ทั้งที่เป็นแบบองค์รวมและองค์ความรู้เชิงลึกเฉพาะจุดในประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหาหนี้สิน เพียงแต่เกษตรกรกลุ่มก้าวหน้าจะมีเงื่อนไขด้านปัจเจก ครอบครัว ที่เปิดให้เกิดการเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและนอกชุมชน ทำให้มีพัฒนาการของกระบวนการเรียนรู้ในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาได้ดีกว่าเกษตรกรกลุ่มผลิตซ้ำ

องค์ความรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์และปฏิบัติการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรทั้งสองกลุ่มดังกล่าว มีลักษณะที่เคลื่อนไหว เนื่องจากมีพัฒนาการของการเรียนรู้ วิเคราะห์ และปฏิบัติการ สังสมและพอกพูนความรู้เป็นวงจรต่อเนื่องมากขึ้นเรื่อยๆ ด้วยเงื่อนไขปัจจัยด้านศักยภาพที่เป็นทุนทางสังคมทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน

สำหรับปฏิบัติการในการนำความรู้มาใช้แก้ไขปัญหานี้สิน พบว่า ผลจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ทำให้มีการใช้ทุนทางสังคมของพื้นที่ผสมผสานองค์ความรู้และวิธีการแก้ไขจากภายนอก เกิดกิจกรรมการแก้ไขใน 4 ลักษณะ คือ (1) การลดต้นทุนการผลิต (2) การกระจายความเสี่ยง (3) การเพิ่มรายได้ (4) การลดรายจ่าย โดยเริ่มจากครอบครัวแกนนำ และกลุ่มก้าวหน้าที่มีพัฒนาการของฐานการเรียนรู้เป็นทุนเดิมอยู่แล้วก่อน แต่การขยายไปสู่กิจกรรมร่วมระดับชุมชนโดยเฉพาะในกลุ่มผลิตซ้ำยังจำกัดอยู่ ต่อเมื่อกิจกรรมประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม ก็ทำให้เกิดการยอมรับปฏิบัติในเกษตรกรกลุ่มผลิตซ้ำบางราย ซึ่งกิจกรรมการแก้ไขปัญหานี้สินของเกษตรกรทั้งหมด แม้ไม่ได้เป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินตรงๆ แต่เป็นกิจกรรมที่ช่วยบรรเทาความรุนแรงของปัญหานี้สินและเกิดขึ้นในพื้นที่ก่อน อย่างไรก็ตาม องค์ความรู้และปฏิบัติการที่มาจากกระบวนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงสู่การแก้ไขในระดับโครงสร้าง ได้เริ่มมีการวิเคราะห์แล้ว แต่การขับเคลื่อนและผลักดันยังอยู่ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น

This study applies social scientific analysis to understand the learning process of farmers about debt problem. It has two objectives: (1) to investigate how the farmers, through the learning process, analyze causes, impacts and solutions of household's debt, and (2) to study how community solves this problem by integrating internal and external social cultural capitals. The data were collected from several methods: (1) secondary data from official documents and academic research (2) focus group discussions (3) participatory and non-participatory observations (4) 40 household questionnaires interviewing 2 groups of advanced farmers who have activities for managing their various debt, and conservative or reproductive ones at Pa Phai Village, Mae Pong Sub-district, Doi Saket District, Chiang Mai Province.

From the study, debt is the problem of households and community which has increasingly become serious. However, with the community potentials of maintaining means of production, natural resource, organizations and occupational groups, leaders, and other external supports, the family and community economy has still been sustained.

The learning process of farmers in analyzing causes, impacts and solutions of debt is found to be holistic, linking household, community, and market phenomena. The resulted knowledge appears to be case, time and place specific or situated rather than general one. It is found that the advanced group has more positive individual and family conditions, therefore is more articulated in linking causes, impact, and solutions than the conservative one.

The knowledge gaining from the farmer's learning process in analyzing and managing their debt problem is a dynamic action as it has increasingly been developed from the farmers' knowledge accumulation of learning, analyzing and practicing, and mobilizing potentials of social capitals both internal and outside.

For solving their debt, there are several activities including (1) minimizing agricultural costs (2) risk distribution (3) alternative income generating (4) minimizing family and social costs of consumption. These activities started from community leaders then expanded to the advanced farmers. If these activities succeed, they will be adopted by other farmers in the community. Although these activities do not deal directly with debt, they have can reduced problem of farmers' debts to a certain extent, at the local level. However, solving the problem at the structural level has been limited at the analytical level. Community has been at the early of stage in searching for practical means to cope with causes from market and state's policy.